

Wat denk jij?

Taal leren door filosoferen

Docentenhandboek

Dit docentenboek *Wat denk jij?* is een uitgave van Uitgeverij Eenvoudig Communiceren en is tot stand gekomen in samenwerking met ITTA UvA.

Tekst: Annefieke Bonants en Anne Marije de Goeijen

Redactie: Eenvoudig Communiceren

Vormgeving: Windmill Productions

Beeld: Shutterstock

© 2021 | Uitgeverij Eenvoudig Communiceren, Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN: 978-90-8696-692-9

Inhoud

Voorwoord	Bladzijde 4
Over de auteurs	Bladzijde 6
Over dit boek	Bladzijde 7
De opbouw van een filosofisch gesprek	Bladzijde 8
Vijf gouden tips	Bladzijde 22
Voorbeeld van een filosofisch gesprek 1	Bladzijde 26
Voorbeeld van een filosofisch gesprek 2	Bladzijde 34
Gesprek 1 <i>Kun je praten met een dier?</i>	Bladzijde 46
Gesprek 2 <i>Wanneer is iets lelijk?</i>	Bladzijde 52
Gesprek 3 <i>Wanneer is iets afval?</i>	Bladzijde 58
Gesprek 4 <i>Kan een robot dansen?</i>	Bladzijde 64
Gesprek 5 <i>Wanneer is iemand een goede vriend?</i>	Bladzijde 70
Gesprek 6 <i>Wie is het meest gelukkig?</i>	Bladzijde 78
Gesprek 7 <i>Wat kun je leren?</i>	Bladzijde 84
Gesprek 8 <i>Wanneer is iets eerlijk?</i>	Bladzijde 90
Gesprek 9 <i>Wat is het begin?</i>	Bladzijde 96
Gesprek 10 <i>Kan alles bestaan?</i>	Bladzijde 102
Spiekbriefjes <i>Reflectievragen</i>	Bladzijde 111
Mijn notities	Bladzijde 114

Voorwoord

Filosofische gesprekken voeren met leerlingen die (nog) niet zo goed zijn in (de Nederlandse) taal, waarom zou je dat doen? Allereerst omdat het motiveert! Tijdens mijn werkzaamheden als docent bij de Internationale Schakelklas (ISK) heb ik (Annefieke Bonants) ervaren hoe leuk leerlingen het vinden om te denken en te praten over filosofische vragen. De vragen en gesprekken zijn soms een beetje 'vreemd' en dat maakt het extra boeiend.

Bovendien zijn filosofische gesprekken een interessante manier om leerlingen uit te dagen en om hun taal- en denkontwikkeling te stimuleren. Zo'n uitdaging kan deze groep (van veelal pubers) goed gebruiken. De leerlingen moeten hun Nederlandse woordenschat weliswaar vanaf nul opbouwen, maar zij hebben al een brede kijk op de wereld. De (vaak zeer diverse) eerder opgedane kennis en ervaringen vormen waardevolle inbreng in een filosofisch gesprek. Leerlingen ervaren dat hun kijk op de wereld verrijkend is voor het gesprek. Hun inbreng helpt bij het vinden van een antwoord op de filosofische vraag, zonder dat het te persoonlijk wordt of te dichtbij komt.

Tot slot is het voeren van een filosofisch gesprek taal in actie! Het is geen ingestudeerd gesprekje om het spreken te oefenen, maar een natuurlijke manier van met elkaar communiceren. Het samen onderzoeken van een filosofische vraag stimuleert taalproductie en actief luistergedrag. Door met elkaar te denken, praten, luisteren en onderzoeken vergroten leerlingen hun woordenschat en (taal)kennis.

Dit boek is geschikt voor u als u:

- Interessante, grappige en motiverende gesprekken wil voeren.
- Leerlingen hun eerder opgedane kennis en ervaringen wil laten inzetten.
- Eigen inbreng wil stimuleren zonder dat het (te) persoonlijk wordt.
- Leerlingen een speelruimte wil geven om te oefenen met echte gesprekken.
- Taal in actie wilt stimuleren.

Het voeren én leiden van goede filosofische gesprekken is een vaardigheid. Deze vaardigheid moet zowel de groep als de gespreksleider ontwikkelen. Dit boek geeft daarvoor een aantal handvatten. Zoals informatie over de opbouw van filosofische gesprekken, en tien concrete handreikingen voor gesprekken met leerlingen. Ook is er een werkboek voor leerlingen beschikbaar met extra verwerkingsopdrachten bij deze tien gesprekken. De instructie bij de verwerkingsopdrachten vindt u terug in dit docentenhandboek. Wij wensen u veel plezier met filosoferen!

Wat denk jij? is geschreven door experts in het ISK- en NT2-onderwijs, maar bestemd voor iedereen die een zetje kan gebruiken op het gebied van taalontwikkeling en gespreksvaardigheid. Het boek is bijvoorbeeld ook zeer geschikt voor leerlingen in het praktijkonderwijs en de taalklas in het basisonderwijs.

Tips voor leerlingen met Nederlands als tweede taal herkent u aan dit icoontje.

Over de auteurs

Annefieke Bonants

ISK-docent

Annefieke Bonants is werkzaam als NT2-docent en filosofisch gespreksleider. Zij is geïnteresseerd in het gelijktijdig stimuleren van taal- en denkontwikkeling en het voeren van waardevolle gesprekken op diverse taalniveaus. Annefieke voert geregeld filosofische gesprekken met NT2-leerders, geeft workshops aan docenten en ontwikkelt lesmateriaal om op een actieve en waardevolle manier met taalontwikkeling bezig te zijn.

Anne Marije de Goeijen

adviseur ITTA UvA

Anne Marije de Goeijen werkt als adviseur bij het ITTA. Ze houdt zich bezig met NT2-ontwikkeling binnen het regulier onderwijs (praktijk- en voortgezet onderwijs) en taalontwikkeling in de ISK-vaklessen. Hiervoor doet Anne Marije praktijkgericht onderzoek, adviseert ze docenten en ontwikkelt ze lesmateriaal. Anne Marije wordt enthousiast van lesmateriaal waarbij leerlingen op een betekenisvolle manier de taal leren.

Over dit boek

Het eerste deel van dit boek bevat achtergronden over het voeren van filosofische gesprekken. We beschrijven de opbouw van een filosofisch gesprek, en daarnaast treft u vijf gouden tips aan voor het voeren van filosofische gesprekken met (anderstalige) leerlingen. Ook bevat dit gedeelte twee uitgewerkte voorbeelden van een gesprek, om u de 'bewegingen' en mogelijke vervolgvragen in een gesprek te laten zien.

Gespreksbrieven

De kern van dit boek is een verzameling 'gespreksbrieven' rond tien filosofische vragen. Elke gespreksbrief bevat:

- Een beschrijving van de opbouw van het filosofische gesprek met handreikingen voor u als gespreksleider.
- Instructies voor de opdrachten in het werkboek.
- Elke gespreksbrief begint met:

Concept van
het gesprek

Benodigde
materialen

Tijdsduur

Let op: het draait om het filosofische gesprek. Pas ná het gesprek kijken jullie samen naar de extra verwerkingsopdrachten. Enkele gespreksbrieven beginnen met een filmpje. U vindt de filmpjes op filosofiegesprekken.nl.

De opbouw van een filosofisch gesprek

Een filosofisch gesprek is een onderzoeksgesprek. Als groep staan leerlingen stil bij een centrale vraag. Zoals: 'Kun je praten met een dier?' Of: 'Moet je altijd eerlijk zijn?' De leerlingen gaan in een gesprek samen op zoek naar een antwoord op de filosofische vraag. Al denkend, pratend en luisterend onderzoeken ze verschillende invalshoeken. Met deze gesprekken krijgen leerlingen de gelegenheid taal in een vrije setting te gebruiken. Daarnaast werken de leerlingen aan denkvaardigheden, zoals vergelijken, analyseren, verbanden leggen, evalueren, nieuwe ideeën creëren en ideeën toepassen in een andere context.

De focus van het gesprek ligt op het samen *onderzoeken* van de filosofische vraag, en daarnaast op de *inhoud* van de taal. Het draait in een filosofisch gesprek dus niet om de *vorm* van de taal. Daardoor kunnen anderstalige leerlingen in zo'n gesprek onbevangen oefenen met de taal.

Een filosofisch gesprek is steeds opgebouwd uit dezelfde zes stappen.

De zes stappen zijn:

1. Een onderwerp en vraag selecteren
2. De start
3. De vraag
4. Het denkgesprek
5. De terugblik
6. De verwerking

*Bekijk het overzicht in
de inhoudsopgave.
Welke les past het beste
bij uw groep op dit moment?'*

1 | Een onderwerp en vraag selecteren

Een filosofisch gesprek heeft een goede denkvraag nodig. Deze denkvraag is het houvast voor het gezamenlijke onderzoek van de groep. Het is de filosofische vraag die de groep al denkend met elkaar onderzoekt. Voor groepen die beginnen met filosoferen, is het fijn als de docent de vraag inbrengt. Groepen die vergevorderd zijn in het voeren van filosofische gesprekken, kunnen ook zelf een vraag formuleren, en daarmee direct inhaken op de interesses van de groep.

Een goede voorbereiding van het gesprek begint met het selecteren van een vraag die aansluit bij de groep op dat moment. Zeker voor het filosoferen met anderstalige leerlingen is dit van belang. Houd bij het selecteren van de vraag rekening met zowel de interesses van de groep als de thema's en de woordenschat die zij op dat moment behandelen (of behandeld hebben).

Kijk hiervoor naar het thema in de taalmethode of naar de thema's die bij andere vakken (zoals biologie, geschiedenis of creatieve vakken) aan de orde zijn. Hebben leerlingen het net gehad over vormen van communicatie, kies dan de vraag 'Kun je praten met een dier?' Hebben zij bij sport allerlei woorden geleerd over beweging, kies dan de vraag 'Kan een robot dansen?' En hebben zij gesproken over verschillende emoties, kies dan bijvoorbeeld 'Wie is het meest gelukkig?'

Door het filosofische gesprek aan te laten sluiten op een thema dat in de taal- of vakles is behandeld, hebben de leerlingen al een basiswoordenschat rondom dit thema opgebouwd. Tijdens het filosofische gesprek kunnen zij deze woordenschat in een vrije spreeksituatie gebruiken en het zich eigen maken. Zo wordt zowel de taal als het denken het beste versterkt.

De eerste gespreksbrieven in dit boek hebben een relatief concrete filosofische vraag als uitgangspunt. Daarna lopen de vragen op in abstractie. De eerste gespreksbrieven zijn daarom het meest geschikt om mee te beginnen als de groep nog geen ervaring heeft met het voeren van een filosofisch gesprek.

2 | De start

Vertel de klas dat jullie gaan filosoferen. Benadruk dat jullie een gesprek gaan voeren waarbij je met elkaar gaat praten, luisteren en nadenken. Neem de eerste paar keer de tijd om dit opnieuw te benadrukken. Een filosofisch gesprek vraagt een andere houding van zowel de docent als de groep. Er is namelijk geen docent die de antwoorden al weet, maar het samen onderzoeken staat centraal.

Er zijn verschillende manieren om het onderwerp te introduceren. Als startopdracht kan een filmpje, creatieve opdracht of bijvoorbeeld een sorteeropdracht worden ingezet. De introductie-opdracht staat steeds aan het begin van de gespreksbrieven beschreven.

3 | De vraag

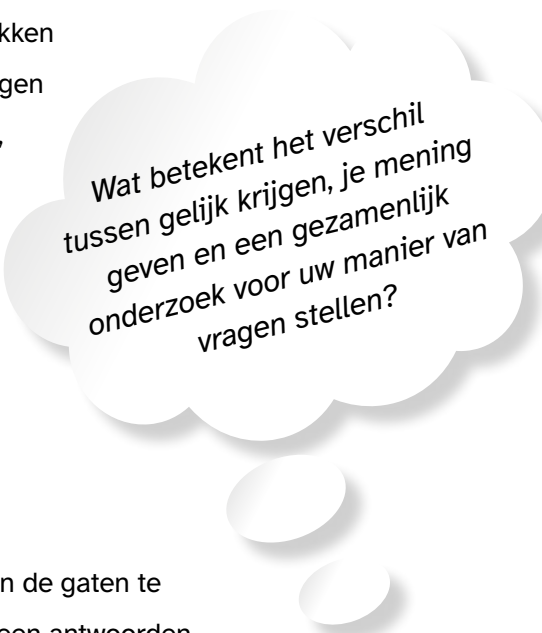
De filosofische vraag, ofwel denkvraag, is het uitgangspunt en het houvast van het gesprek. Na de introductie-opdracht stelt u de vraag. Tijdens het gesprek komen verschillende voorbeelden en invalshoeken langs. Door steeds weer terug te grijpen op de centrale vraag houdt u de diverse voorbeelden bij elkaar en krijgt het gesprek focus.

4 | Het denkgesprek

Na de startopdracht gaan de leerlingen met elkaar in gesprek over de filosofische vraag. Het denkgesprek is het gezamenlijke onderzoek van de groep. Het gaat nadrukkelijk niet om het krijgen van je gelijk of om het enkel geven van je mening, maar juist om het samen nadenken over het antwoord op de filosofische vraag. De eerste paar keer is het raadzaam om (in de kring) aan het begin van het gesprek nogmaals te benoemen dat jullie samen gaan praten, luisteren en nadenken. Neem daarnaast voldoende tijd om terug te blikken op het gesprek met behulp van de evaluatievragen hieronder. Hoe vaker jullie zo'n gesprek voeren, hoe beter de leerlingen weten welke onderzoekende houding van hen wordt verwacht.

De rol en houding van de gespreksleider

Als docent is het belangrijk uw eigen rol goed in de gaten te houden. U faciliteert het gesprek, maar geeft geen antwoorden. De inhoudelijke bijdragen komen vanuit de leerlingen. U zorgt dat leerlingen naar elkaar luisteren, en geeft beurten. U vraagt leerlingen hun antwoorden uit te leggen, voorbeelden te geven of te reageren op wat een andere leerling zojuist heeft gezegd. Inhoudelijk geeft u geen antwoord op de centrale vraag.

Wat betekent het verschil tussen gelijk krijgen, je mening geven en een gezamenlijk onderzoek voor uw manier van vragen stellen?

Leerlingen zullen in het begin aan deze werkwijze moeten wennen.

In tegenstelling tot andere lessen is er geen docent die het antwoord al weet, maar worden de leerlingen gestimuleerd om samen te onderzoeken.

Neem enkele lessen de tijd om als groep aan deze werkwijze te wennen.

Om te markeren dat het samen onderzoeken centraal staat en de rol van de docent anders is, kan een andere opstelling prettig zijn. Zoals het met elkaar in een kring gaan zitten en niet achter de tafels.

Hoe verschilt het filosofisch gesprek van een onderwijsleergesprek, een mentorgesprek of een mondelinge overhoring?

Zelf neemt u dus een niet-wetende houding aan.

Vanuit deze houding stimuleert u de leerlingen hun antwoorden zo goed mogelijk uit te leggen met voorbeelden en argumenten. Een denkgesprek waarin je als groep met elkaar een vraag onderzoekt, betekent ook

dat er niet zomaar een mening geroepen kan worden. Er is een verschil tussen iets 'vinden' en iets 'denken om tot een antwoord op de gezamenlijke vraag te komen'. Het gaat er niet om dat iedereen even iets zegt, maar om het samen zoeken naar een antwoord op de vraag.

Als gespreksleider vraagt u daarom door naar argumenten en voorbeelden die leerlingen voor hun beweringen kunnen geven. Er zijn in dit geval geen goede of foute antwoorden ofwel beweringen, maar het draait om de argumenten en voorbeelden die voor een bepaalde bewering worden gegeven. Als groep vragen jullie dus door. Hoe weten we dit zo zeker? Heeft iemand een voorbeeld waaruit dit blijkt? Of is er een voorbeeld waardoor het niet meer klopt? Welke argumenten zijn er? Gelden deze argumenten altijd? Is dit overal op de wereld hetzelfde? Hoe was dit vroeger of hoe zal dit in de toekomst zijn?

Verschillende soorten vragen

Om het denkgesprek te stimuleren, kunt u als gespreksleider verschillende vragen stellen. In de gespreksbrieven staan diverse vragen. Deze vragen zijn verdeeld in drie categorieën:

Vragen over voorbeelden (concreet)

Dit zijn vragen over concrete voorbeelden en situaties. Deze vragen helpen het genoemde voorbeeld zo goed mogelijk in beeld te brengen. Zo onderzoeken jullie wat er precies gebeurt in het voorbeeld. Wat doet iemand? Wat zegt iemand? Wat gebeurt er daarvoor of daarna?

Vragen over concepten (abstract)

Dit zijn vragen naar de abstracte concepten. Bijvoorbeeld bij de vraag 'Kun je praten met een dier?' is praten een belangrijk concept. Wanneer is iets precies praten? Hoe is dit concept misschien anders dan communiceren of informatie overbrengen?

Doorvraagvragen

Deze vragen helpen om een nieuwe invalshoek in het gesprek te brengen. Kunnen jullie het ook nog van een heel andere kant bekijken?

Wees in alledaagse gesprekken eens alert op vragen en beweringen. Welke bewegingen richting het concrete of abstracte hoort u? En hoe vaak hoort u een nieuwe invalshoek?

Als gespreksleider is het belangrijk de soorten vragen en de afwisselende beweging tussen concreet en abstract in de gaten te houden. Als leerlingen veel voorbeelden blijven noemen, dan stelt u een vraag richting het abstracte. Als leerlingen antwoorden blijven geven in algemeenheden, dan stelt u een vraag naar het concrete. U vraagt dan bijvoorbeeld om een voorbeeld. Een goed en interessant filosofisch gesprek beweegt tussen de voorbeelden en concepten heen en weer om zo steeds de algemene, abstracte uitspraken aan concrete voorbeelden te toetsen.

Tijdens het gesprek zal de groep nadenken en antwoorden formuleren op allerlei verschillende vragen. Houd daarbij de centrale denkvraag altijd in gedachten. In een goed en interessant filosofisch gesprek zijn er echter zoveel invalshoeken te onderzoeken dat jullie waarschijnlijk niet tot een sluitend antwoord op de centrale denkvraag komen. Dit is geen probleem. Het doel is al denkend, pratend en luisterend samen onderzoeken. Benoem de eerste paar lessen ook duidelijk voor de leerlingen dat het niet erg is dat de centrale vraag nog niet volledig is beantwoord. Het ging immers om het *samen praten, luisteren en nadenken*. Tijdens de verwerkingsopdrachten zullen de leerlingen er zeker nog verder over nadenken. En soms komen ze na een volgende les of pauze ineens terug met nog een nieuwe gedachte.

Groeien als gespreksleider

Ook voor u als docent kan de werkwijze van een filosofisch gesprek nieuw zijn. Neem de tijd om aan deze werkwijze te wennen. Het is nuttig om af en toe een gesprek op te nemen en terug te luisteren. Wat is er precies gezegd? Welke vragen heeft u gesteld en wat was het effect? De vragen in het kader hieronder kunnen u helpen bij het reflecteren op uw rol als gespreksleider.

Reflectievragen voor de gespreksleider

- Welke vragen naar het concrete heb ik gesteld?
- Welke vragen naar het abstracte heb ik gesteld?
- Welk effect had de vraag op dat moment?
- Waar verliep het gesprek vlot? Hoe kwam dat?
- Waar verliep het gesprek stroef? Hoe kwam dat?
- Welke (denk)beweging hebben mijn vragen in gang gezet?
- Was het gesprek een filosofisch gesprek (en dus een onderzoeksgesprek van de groep)? Waarom wel/niet?
- Wat was mijn rol in het gesprek (gespreksleider of deelnemer)?
- Wat wil ik zeker voor een volgend gesprek behouden?
- Wat wil ik een volgend gesprek anders doen? Hoe ga ik dat doen?